

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

קונטרס
מצות הבטחון

חברו

הגה"ק רבי יוסף דוב הלוי זצ"ל
אב"ד ור"מ דק"ק בריסק יצ"ו

בעל 'בית הלוי'
שו"ת ועה"ת

ויען כי אנוכי לא זכיתי ללשון לימודים לדעת לעות
את יעף ולעורר לב השומעים, דזה עיקר התכלית
היוצא מדברים כאלה, ע"כ הנני מבקש את המטיפים
המה הדורשים לעם ה', אשר ברכם ה' בלשון מדברת
תוכחה ויראת ה', שימו נא עינכם בספר הקטן הזה או
אולי תמצאו בו איזו דברים מועילים למלאכתכם
מלאכת ה'.

ואינני מקפיד גם אם לא תזכירום בשמי.
ולמוכיחים יונעם ויבא עליהם ברכות וטוב, ומברכותם
יבורך גם אנוכי הצעיר.

אשר חנן ה' אותי הצעיר לבית לוי
יוסף דובער בהרב מוהר"ר יצחק זאב הלוי זצ"ל
נין ונכד להגדול בדורו
מוהר"ר חיים זצוק"ל זיע"א אב"ד דק"ק וואלאז'ין.
מתוך הקדמה לספר בית הלוי על התורה.

כולל 'למען דעת'
ירושלים
תשרי תשע"ח

”עיקר נתינת התורה לישראל, הוא כדי שישִׁימוּ במחונם בה’ כמו שנאמר (תהלים עח, ז): וישִׁימוּ באלהים כסלם וגו’. וגם כן לספר אחר כך לבניהם, כמו שנאמר (שם ו) למען ידעו דור אחרון. והוא, לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות.”

(הגר”א על משלי כב, יט)

במקום הקדמה

אין התועלת הנלקט מזה הספר יוצא מן
הקריאה בו פעם אחת...
אבל התועלת יוצא מן החזרה עליו וההתמדה,
כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני האדם
בטבע, וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם
ממנה. (ספר מסילת ישרים, הקדמה)

תוכן הקטעים המובא ככותרת בראש הפסקאות
וכן ההדגשות בתוך הפסקאות אינן מבעל בית
הלוי אלא הוספה.
המאמר כולו הודפס בספר בית הלוי על התורה
עם הוספות מכת"י. תשנ"ו.

מצות הבטחון מ'בית הלוי'

מי שאינו בוטח בה' זה עצמו גורם לו
לפול

חובת הבטחון בא בפסוקים הרבה רבו
מספר, ומי שמחסר בו, עברה גדולה היא,
ועברה זו עצמה גורם לו לפול, כמאמר הכתוב
(משלי כט, כה) חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה'
ישגב, דעל ידי זה שיחרד האדם ויפחד מאיזה
דבר ולא בוטח בה', זהו עצמו גורם לו שינתן
לפניו מוקש שלא היה כלל מקדם באותו דבר,
ובוטח בה' ישגב דגם מהצרה שהיה בו ינצל.

בית הלוי

מי שאינו בוטח עובר בלא תעשה –
ואם אדם לא יירא אי אפשר להזיקו

ובירמיה (א, יז) כתוב אל תחת מפניהם פן
אחתדך לפניהם, ובמסכת ברכות (ס' ע"א) יהודה
בר נתן הוי שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא
אתנח אמר ליה יסורים בעי ההוא גברא
לאתויי אנפשיה דכתוב (איוב ג, כד) פחד פחדתי
ויאתיני, ועבור פן כתיב (דברים כ', א) כי תצא
למלחמה וכו' וראית סוס וכו' לא תירא מהם,
והרמב"ם במגן המצות לא תעשה מנה זה
בחשבון הלאוין, שהירא במלחמה עובר על לא
תעשה זה, ואם היה לו יראה היה חוזר מעורכי
המלחמה כמאמר הכתוב (דברים כ, ח) מי האיש
הירא ורד הלבב ילך וישב לביתו, כי אחרי
שהוא ירא יכול להיות נלכד חלילה עבור זה,
דמלחמתם של ישראל לא היתה בגבורתם רק
בבטחונם, וכמאמר הכתוב (ישעיה ל', טו)

מצות הבטחון

בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם, וּכְתִיב (תהלים
קיח, ו) ה' לִי לֹא אֵיֶרָא מַה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם, בֵּינִן
שְׁלֹא אֵיֶרָא לֹא יָכוֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת לִי מְאוּמָה.

**אִי אֶפְשֶׁר לְשִׁנוֹת כְּלוּם מְרִצוֹן הַבוּרָא
יִתְבַּרְךָ וְהַמוּרָא מִבְּשָׂר וָדָם מוֹכִיחַ שְׂאִינִי
מֵאֲמִין**

בְּטַחֲחוֹן שָׂרְשׁוּ בְּאֲמוּנָה, שְׂאִין כַּח בְּעוֹלָם
זוֹלָתוֹ, וְהִירָאָה מִבְּשָׂר וָדָם מְבֹאֵר בְּפֶסוּק שְׁזָה
בָּא מִצַּד שְׂכָחָה בְּה' יִתְבַּרְךָ, וּכְמֵאֲמַר הַכְּתוּב
(ישעיה נא, יב) מִי אֶתְּ וַתִּירְאִי מֵאֲנוּשׁ יְמוֹת וּמִבֶּן
אָדָם חָצִיר יִנְתֵּן... וַתִּשְׂפַח יְהוָה עֵשֶׂךָ נוֹטָה שְׂמִים
וַיִּסַּד אֶרֶץ וַתִּפְחַד תְּמִיד וְגו', כִּי אִם הָיָה הָאָדָם
מַעֲלָה בְּלִבּוֹ אֲשֶׁר כָּל הַנְּמִצָּא בְּעוֹלָם הַכֹּל
מֵאֲתוֹ יִתְבַּרְךָ וְאִין בְּשׁוּם בְּרָיָה יִכְלֹת לְשִׁנוֹת
גְּזַרְתּוֹ לֹא לְהַעֲדִיפָה וְלֹא לְחַסְרָה אֶפְלוּ כְּחֻדָה
שֶׁל מַחֲט, וְלֹא לְהַקְדִּימָה וְלֹא לְאַחֲרָה אֶפְלוּ

בית הלוי

רָגַע אֶחָד, וּכְמֹאֲמֵר הַכְּתוּב (איוב כג, יג) וְהוּא
בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁכְּנוּ, מִמִּילָא אֵין לוֹ לִירָא מְשׁוּם
אָדָם, וּכְמֹאֲמֵר הַכְּתוּב (תהלים קיח, ו) ה' לִי לֹא
אִירָא מַה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם, וּכְתִיב (איוב לד, כט)
וְהוּא יִשְׁקֹט וּמִי יִרְשָׁע.

מֵהוּת הַבְּטָחוֹן

א. לִידַע כִּי הַכֹּל מֵאֵתוֹ יִתְבָּרַךְ

ב. הַעֲקָר בְּהַשְׁתַּדְּלוּת לְבַקֵּשׁ מֵהַשׁי"ת

וְגַם בְּעֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לָרַע
חֲלִילָהּ, יָבִין כִּי הַכֹּל מֵאֵתוֹ יִתְבָּרַךְ וְאֵין הָאָדָם
הַהוּא רַק הַשְּׁבֹט אֲשֶׁר בּוֹ מַעֲנִישׁ לְהַחֲיִיבִים,
וּכְמֹאֲמֵר הַכְּתוּב (ישעיה י, ה) הוּא אֲשׁוּר שְׁבֹט
אֲפִי, וּכְתִיב עוֹד שָׁם (ישעיה י, טו) הִיתְפָּאֵר הַגְּרִזֹן
עַל הַחֲצֵב בּוֹ.

ואם כן פשהאדם מבקש אז תחבולות ומתחנן לרדפו ואינו נותן ללבו לבקש מאת ה', הרי זה דומה למכה שבוכה ומרבה תחנונים להשָׁבֵט והמטה, ואין לך פתיות גדול מזה, וכמאמר הכתוב (ישעיה ט - יא, יב) אַרְם מִקְדָּם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֵר וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה וְגו', והעם לא שב עד המכה ואת ה' צבאות לא דרשו, והבקשה להשָׁבֵט לא יועיל [כי יזיק].

פְּרִנְסָה - מִן סִימָן לְדוֹרוֹת

וכן בענין מזונותיו של אדם כל ידיעתו והשתדלותו לא יועילו לו מאומה להעדיף לו על הנגזר לו, וכמאמר הכתוב (שמות טז, יח) וְלֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְבֵּה וְהַמְּמַעֵיט לֹא הֶחֱסִיר, והמן היה סימן לדורות כי ההשתדלות לא יועיל כלל להרבות לו. לא רק ששהשתדלות אינו מועיל,

בית הלוי

אֵלֶּא לַפְעָמִים תִּגְרַם הַהַפּוּד וְכֹל אָדָם רוֹאֶה
בְּחוּשׁ אֲשֶׁר כָּמָה פְּעָמִים לֹא דִי שְׁהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ
לֹא תוֹעִיל לוֹ מֵאוּמָה רַק אַדְרָבָה עוֹד הִיָּה לוֹ
לְרָעָה וְנִמְצָא הִרַע לְעַצְמוֹ בִּיגִיעָתוֹ, וְכִמְאֹמֶר
הַכֶּתוּב (ישעיה נט, ה) בִּיַצִּי צַפְעוֹנִי בַקְעוֹ וְקוֹרֵי
עַפְבִּישׁ יֵאָרְגוּ הָאֵכֶל מִבִּיַצִּיהֶם יָמוּת וְהַזּוֹרָה
תִּבְקַע אַפְעָה, דְּמָה הַשְׁתַּדְּלוּתָם לְמֵאֶסֶף בִּיַצִּים
לְמֵאֲכָלוֹ וּמְחַמִּים אוֹתָן כְּדֵי שְׂיֵצְאוּ מֵהֶם
תִּרְנַגְזוּלִים לְמֵאֲכָלוֹ, וְאַחַר כָּל יִגִּיעָתוֹ נִמְצָאוּ
הַבִּיַצִּים שְׁהָיוּ שָׁל נַחֲשׁ וְאַפְעָה וַיֵּצֵא מֵהֶם נַחֲשׁ
לְהַזִּיקוֹ, וְכֵן אָמַר הַכֶּתוּב (איוב ה, יג) לֵכֵד חֲכָמִים
בְּעָרְמָם, דְּבַהֲתַחֲכְמוּתָם שְׁלָחָם בּוֹ בְּעַצְמוֹ לֹכֵד
אוֹתָם, וְכִמְעֵשָׂה דְעַבְדֵי שְׁלֹמֹה מִבְּאֵר בְּמִסְכַּת
סָפָה פָּרַק הַחֲלִיל (נג ע"א) שְׁנַגְזוּר עֲלֵיהֶם
שְׂיָמוּתוֹ עַל שְׁעָרֵי לוֹז וְהוּא בְּעַצְמָם שְׁלָחָם
לְשָׁם.

אִךְ שִׁיךְ לְבַטַח בְּהַשְׁתַּדְּלוּת כְּשֵׁאִינוּ
יֹדְעֵי אִם יֵשׁ בָּזָה טוֹבָתוֹ כְּלָל

וכן בעניני הרפואה הרי תדיר ממש רואים
שֶׁהָרֹפֵא טוֹעָה בְּטִיב הַמַּחְלָה, וְלֹא דֵי שֵׁאִינוּ
מִתְקַן בְּפִעוּלוֹתָיו רַק אֲדַרְבָּה מְקַלֵּל עוֹד, וְאִם
כֵּן אֵיךְ יִסְמָךְ הָאָדָם עַל הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ אַחֲרֵי
שֵׁאִינוּ יֹדְעֵי כָּל מְאוּמָה אִם הוּא טוֹבָתוֹ כְּלָל
בָּזָה אוֹ לֹא.

ומה מאוד תגדל הבושה אשר שלשה
פְּעָמִים בְּכָל יוֹם אוֹמֵר מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים, וְלֹא נִקְבַע זֶה בְּלִבּוֹ
עַד כְּשֵׁיגִיעַ לִידוֹ אֵיזָה פֶּרֶט מֵהַפְּרִטִים שׁוֹכַח
הַכֹּל וְרוֹדֵף רַק אַחֲרֵי הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ, וְחַלִּילָה הֲרִי
זֶה בְּכָלֵל בְּפִיו וּבִשְׁפָתָיו כְּבֹדוּנִי וְלָבֶם רַחֵק מִמּוֹנֵי
(ישעיה כט, יג).

מושים בטחוננו בבשר ודם

הרי זה בכלל ארור

וגם זאת ישים האדם אל לבו, כי השם
בטחוננו בבשר ודם מלבד שאינו מועיל כמאמר
הפתוב (תהלים קמו, ג) אל תבטחו בנדיבים בן
אדם שאין לו תשועה, ובישעיה (ב, כב) חדלו
לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב
הוא, עוד זאת הרי קם ליה בארור, וכמאמר
הפתוב (ירמיה יז, ה) ארור הנגר אשר יבטח
באדם, ומה מאד גדלה הסכלות, והאיך יכשר
בעיני עצמו לקבל עליו לטותא מפי נביא אשר
הזקו ודאי וברור בשביל בטחוננו של בשר ודם
שהוא הבל ובודאי לא יועיל לו מאומה, ונמצא
מפסיד בשתים, אשר בעולם הזה לא ישיג
מבקשו, וכמאמר הפתוב (איוב יא, כ) ועיני
רשעים תכלינה ומנוס אבד מניהם ותקותם מפח
נפש, וגם יעגש בעולם הבא על העברה

מצות הבטחון

שְׁעֵשׂוּהָ, וְנִמְצָא הֵרַע לְנַפְשׁוֹ בְּשָׁנֵי הָעוֹלָמוֹת
בְּשִׁבִיל דְּבַר רוּחַ וּבִלְתֵּי מוֹעִיל.

צְפִיתָ לִישׁוּעָה – אִם הִתְחַזְקַת בְּבִטְחוֹן בַּה'

וְאַחֲרֵי שֶׁיִּתְבָּרַר לְהֵאָדָם כִּי אֵין רְאוּי לֹא
לְבִטָּח בְּשׁוּם בְּרִיָּה, יִרְאֶה לְשׁוּם בְּטָחוֹנוֹ בּוֹ
יִתְבָּרַךְ כִּי הוּא אֶחָד מֵהַמְצִוֹת שֶׁבִּתְוָרָה, וּבִשְׁעַת
הַדִּין שׁוֹאֵלִין לֹא צְפִיתָ לִישׁוּעָה, פִּי אִם חָפֵה
לִישׁוּעָה וְלֹא נִתְיָאֵשׁ מִמָּוֶנָה וְהִתְחַזַּק בְּבִטְחוֹנוֹ
בְּכָל פֶּרֶט שְׁנֵתְחַדֵּשׁ עָלָיו.

הַבּוֹטֵחַ בַּה' מְרוּיַח בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא

וְהַבּוֹטֵחַ מְרוּיַח בְּשֵׁתִים, בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּדַאי
יִשְׁיַג מֵהַ שֶׁחָסַר לֹא מֵהַצְּטַרְכּוֹתָיו וּכְמֵאֲמַר
הַכֶּתוּב (משלי י, ג) לֹא יִרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק,
וּכְתִיב (תהלים קיב, ז) מִשְׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נְכוֹן

בית הלוי

לבו בַּטֶּחַ בַּה', וְהִרְבֵּה פְּסוּקִים כְּדוֹמָה לָזֶה, וְעוֹד
זאת שָׁכְרוּ מִרְבֵּה לְעוֹלָם הֵבֵא דָּוָה הוּא כָּלָל
גָּדוֹל בְּכֹל הַמְצוּוֹת דְּשִׁכַר מִצְוָה בְּהֵאֵי עֲלָמָא
לִיכָא, וְכֹל טוֹבַת עוֹלָם הִזָּה הֵם רַק פְּרִי
הַמְצוּוֹת שְׂאוֹכֵל בְּעוֹלָם הִזָּה וְהִקְרָן קַיָּם לְעוֹלָם
הֵבֵא שְׁכָלוֹ טוֹב.

חַיִּיב הַשְּׁתַּדְּלוֹת הִיא רַק עֲנֵשׁ וּגְזֵרָה,
וּכְדֵי שְׂלֵא יַחֲטֵא

וְהִנֵּה לֹא הָיָה רְאוּי לְהֵאָדָם הַשָּׁלֵם לְהַשְׁתַּדֵּל
בְּשׁוּם סִבָּה מִהַסְּבּוֹת, וְכֹל הַצְּטֻרְכוֹתָיו הֵיוּ
מִזְדְּמָנִין לוֹ בְּלֹא שׁוּם יְגִיעָה, וְכִמּוֹ שֶׁהָיָה בְּאָדָם
הֵרֵאשׁוֹן קָדָם הַחֲטָא שֶׁהָיוּ מְלֹאכִים צוֹלִין לוֹ
בְּשׁוּר וּמִסְנַנִּין לוֹ יֵין כְּדֹאֵיתָא בְּסִנְהֶדְרִין (נט ע"ב)
רַק אַחַר כֵּן נִגְזְרָה עָלָיו בְּזַעַת אִפְיָד תֹּאכֵל
לֶחֶם, שְׁנַעֲנֵשׁ שְׂיִהְיָה יִגַּע לְהַשִּׁיג צְרָכָיו, וְזֶהוּ
בְּגֵדֵר עֲנֵשׁ, וְגַם אַחַר שְׂאֵכֵל מַעֲזַן הַדַּעַת נִתְּוֹסַף

מצות הבטחון

לו נטִיָּה אֶל הַרְעָה וְהַתְּאוּהָ, וְאִם הִיָּה כְּמִקְדָּם
הִיָּה פְּנוּי רַק לְהַחֲטֹא, וּכְאֲמָרָם (כתובות פרק ה',
משנה ה') שֶׁהַבִּטְלָה מְבִיאָה לְיַדֵּי זְמָה, וְעַל כֵּן
נִגְזַר עֲלֵיו הַיְגִיעָה עַל דֶּרֶךְ אֲמָרָם (אבות ב', ב)
יִפָּה תִלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֲרִיז, שֶׁיְגִיעֵת
שְׁנֵיהֶם מִשִּׁפְּחַת עֶזֶן, וּכְדֹאִיתָא בְּקִדּוּשֵׁין (פב
ע"א) רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֲלֵעָזָר אוֹמֵר רְאִיתָ מִיִּמְיָךְ
חַיָּה וְעוֹף שָׁיִשׁ לָהֶם אֲמֵנוֹת וְהֵם מִתְּפַרְנְסִים
שְׁלֵא בְּצַעַר, וְהֵלֵא לֹא נִבְרָאוּ אֶלָּא לְשִׁמּוּשֵׁי
וְאֲנִי נִבְרָאתִי לְשִׁמּוּשׁ אֶת קוֹנִי, אִינּוּ דִין
שֶׁאֵתְּפַרְנֵס שְׁלֵא בְּצַעַר, אֶלָּא שֶׁהֲרַעוֹתִי אֶת
מַעֲשֵׂי וְקִפְחוֹתִי אֶת פְּרִנְסוֹתִי, וְעַל כֵּן מִכְרַח
הָאָדָם לְאִיזָה אֲמֵנוֹת בְּעֶסֶק.

הַעֲקָר לְהַשִּׁים עַל לְבוֹ שֶׁהַשְּׁתַדְּלוֹת
לֹא מוֹעִיל כְּלוּם

וְעַם כָּל זֶה יָבִין כִּי כָּל הַשְּׁתַדְּלוֹתוֹ אֵינֶם
מוֹעִילוֹת לוֹ מְאוּמָה, רַק בְּעֶסְקוֹ יִהְיֶה כְּמִקְדָּם

בית הלוי

גזרת המלך־פי בן גזר עליו שלא ישלח לו
מזונו רק אחרי יגיעה, וכאמרם במדרש (עין
איכה רבה א', מ"ג ד"ה הכשיל) על פסוק (איוב ה, ז)
אדם לעמל יולד, דאי לא לעי לא אכיל.

אחרי שהשתדל שוב יבטח בה'

ואחרי שהאדם עשה המטל עליו ופרע חובו
בהתעסקו באיזה עסק שוב יבטח בה' פי יזמין
לו פרנסתו, וכמאמר הפתוב (תהלים לו, ה) גול
על ה' דרפד ובטח עליו והוא יעשה.

צדיקים זוכים לכל צרכיהם בלי השתדלות

ועל בן מצינו להצדיקים שנתחדש להם ענין
שלא היה אפשר להם להשיג מזונותם נזדמן
להם אחר כך בלי שום סבה כמו אליהו הנביא
שכללוהו העורבים, ורשב"י שנברא לו חרוב
במערה, בשבת (לג ע"ב).

כְּשֵׁאִין סָבָה לְהִשְׁתַּדֵּל פְּטוֹר

ועל כן כְּשֵׁאִין לְהִתְאָדָם שׁוּם סָבָה לְהִשְׁתַּדֵּל
בו לְהִשְׁיֵג צְרָכָיו אֶל יִפְלֵ לְבוֹ מְזָה, כִּי אַחֲרֵי
שֶׁכָּבֵר נִנְעָלוּ לוֹ שַׁעֲרֵי הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַמְּטַל עָלָיו
שׁוֹב נִפְטָר מֵהַחַיִּיב הַלְזוֹ וַיֵּשׁ לוֹ לְבַטַח בָּהּ.

חַיִּב לְבַטַח אִף כְּשֶׁנִּרְאָה לוֹ נֶגֶד הַטֶּבַע

כִּי אֶפְלוּ אִם חֲלִילָה הַצָּרָה קְרוּבָה וְאִין
הִתְאָדָם יוֹדֵעַ שׁוּם עֲצָה הַאֵיךְ לְהַנְצִיל מִמְּנָה, מִכָּל
מְקוֹם דִּרְכֵי ה' נִעְלָמִים הִמָּה מְעִינֵי הִתְאָדָם
וּתְשׁוּעַת ה' כְּהֶרֶף עֵינַי, וּכְמֵאֲמֵר הַפְּתוּב (אִיּוֹב יג,
טו) הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֵיחֹל, וּבִבְרָכוֹת (י) דִּרְשׁוּ עַל
זֶה הַפְּסוּק אֶפְלוּ חָרַב חֲדָה מְנַחֶת לוֹ עַל צְאוֹרָו
אֶל יִמְנַע עֲצָמוֹ מִן הִרְחָמִים, וּכְמֵאֲמֵר הַפְּתוּב
(שְׁמוּאֵל א – ב, ו) ה' מִמִּית וּמְחִיָּה מוֹרִיד שְׂאוֹל
וַיַּעַל, כִּי גַם מִיִּרְכָתֵי שְׂאוֹל הוּא מַעֲלָה, וַיִּזְכֹּר
הִתְאָדָם מַעֲשֵׂה יוֹנָה הַנְּבִיא.

מחשבת הפטחון

וכן אם קמו עליו שונאים להזיקו כתיב
(משלי טז, ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו
ישלם אתו, ובשונאים עמלקים כתיב (תהלים נח,
יא) ישמח צדיק כי חזה נקם, ויזכר מלחמתו של
אברהם אבינו עם המלכים, ומלחמתו של דוד
עם גלית הפלשתי שהיה לא בחרב ולא בחנית,
וכן בענין מזונות כתיב (שמואל א - ב, ז) ה'
מזריש ומעשיר, וכתיב (תהלים נה, כג) השלך על
ה' יהבך והוא יכלכלך, (שם כג, א) ה' רעי לא
אחסר, ויזכר כי ארבעים שנה הלכו אבותינו
במדבר לא חסרו דבר.

כשמצליח ידע שאין הסבה הגורם

וכן בכל הדברים שיתחדשו לו, וגם כשעסק
באיזה עסק והצליח, יבין כי לא הסבה גרמה
לו הרוח, רק להפוך הרוח ההוא שנגזר עליו,

מצות הבטחון

גְרָמָה לֹא שִׁיזְדַּמֶּן לֹא הַסִּבָּה שְׂמֹמְנוּ יֵצְאָה
הַמִּסְבָּב הַנִּרְצָה לֹא יִתְפָּרֵד.

רֵאִיָּה מִיּוֹסֵף וְהַשְׂתַּלְשְׁלוֹת יְרִידַת יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם

וּלְזֶה כְּפִנּוֹן חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (ב"ר
פַּרְשֵׁה פֶט) עַל פָּסוּק וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים
וּפְרֵעָה חֵלֶם הָדָא הוּא דְכְּתִיב (איוב כח, ג) קִיץ
שָׁם לַחֲשֹׁךְ, זְמַן נָתַן לְיוֹסֵף כַּמָּה שָׁנִים יַעֲשֶׂה
בְּבֵית הָאֲסוּרִים, בִּיּוֹן שְׁהַגִּיעַ הַקִּיץ חֵלֶם פְּרֵעָה
חֵלֶם, רָצוּ בְּזֶה לְשַׁלֵּל שְׂלֵא יֹאמֵר כִּי חֵלֶם שֶׁל
פְּרֵעָה גְרָמָה לְיוֹסֵף הִיֵּצְיָאָה מִבֵּית הָאֲסוּרִים,
רַק הִיֵּצְיָאָה שֶׁל יוֹסֵף שְׁהַגִּיעַ זְמַנוֹ גְרָמָה שִׁיחֵלֶם
פְּרֵעָה חֵלֶם, וְכֵן לֹא נֹאמַר כִּי הַפְתַּנְתָּ פָּסִים
שְׁעֵשֶׂה יַעֲקֹב אָבִינוּ לְיוֹסֵף יֵתֵר עַל אַחֵיו גְרָמָה
הַגְּלוֹת לְאֲבוֹתֵינוּ, כִּי הָיָה גְזֵרָה קְדוּמָה לְזֶה

בית הלוי

בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, רַק גִּזְרַת הַגְּלוּת סִבְּבָה
שְׁהָיָה הַסִּבָּה הַלְּזוֹ שֶׁל הַפְּתִנָּת שְׁעַל יְדֵיהָ
נִתְגַּלְגַּל הַגְּלוּת, וְאִם לֹא הָיָה עוֹשֶׂה לוֹ הַפְּתִנָּת
פְּסִים הָיָה נִתְקַיֵּם הַגְּזֵרָה עַל יְדֵי סִבָּה אַחֲרָת,
וְכֵן בְּכָל דְּבַר הַמְּסַבֵּב הַנְּרָצָה לוֹ יִתְבַּרְךָ, גֹּרֵם
שִׁיזְדַּמֵּן לְהָאָדָם הַסִּבָּה.

כְּפִי חִזּוּק בְּבִטְחוֹנוֹ – תִּתְמַעַט

מִמְּנוֹ הַיְגִיעָה

עוֹד זֹאת יָבִין הָאָדָם כִּי אִם יִמְעַט בְּעַסְקָיו
וַיִּתְחַזַּק בְּבִטְחוֹנוֹ, כֵּן תִּתְמַעַט מִמְּנוֹ הַיְגִיעָה
וּמִזְמִין לוֹ צָרְכָיו בְּאִמְנוֹת קִלְה וּנְקִיָּה, וְכָל מֵה
שֶׁהָאָדָם מְרַבָּה בְּהַשְׁתַּדְּלוּת וּמַעֲמִיק בָּהֶם
וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּמַחְשֶׁבְתוֹ לְעַקֵּר, כֵּן אֵין מִזְמִין לוֹ
פְּרִנְסָתוֹ רַק אַחֲרֵי יְגִיעָה רַבָּה, וּכְדָרְךָ שְׁאֵמְרוּ
חֻכְמֵינוּ ז"ל (עֵיין רַמב"ן שְׁמוֹת ג', יג – ד"ה וְעוֹד
אִמְרוּ, בַּשֵּׁם מִדְּרַשׁ אַגְדָּה) כְּשֵׁם שְׁאֵתָה הַזֹּהָ

מצות הבטחון

עמי אני הוזה עמך, דהבחירה נתן להאדם
לבחר בטוב או להפוך חלילה.

מעוט הנסים הגלויים, כדי שישאר הבחירה

וזהו הטעם על מעוט הנסים שבודורות
הגלו, ובודורות הקדמונים היו נסים נגלים,
דכשנתחדש איזה נס אזי בעל כרחם יודו כולם
כי לה' הארץ ומלוואה ונתבטלה הבחירה, ורק
כפי ערך מעלתם ואמונתם של דורות
הראשנים, ולפי אותו מדרגה ששיגו
בעבודתם אשר שוב לא יפל להם שום ספק
בלבם הראה להם נס כזה יען הנס לא הוסיף
שום חזק בעבודתם יותר ממה שהיה להם
מקדם, וכמו ברבי חנינא בן דוסא שאמר מי
שאמר לשמן וידלק יאמר לחמץ וידלק (תענית
כה). לא הוסיף לו הנס הלזה שום חזק כי כל
אשר יתחזק על ידי נס זה כבר השיג

בית הלוי

בחינה זו בעצמו בעבודתו, אבל בדורנו זה אשר הוא במדרגה קטנה אשר גם נס קטן יחזק בלבו האמונה והבטחון, ואם פן אם יראה האדם זה בעיניו הלא הוא נגד הבחירה, ועל פן נתמעטו הנסים הנגלים ואין בעל הנס מפיר בנסו.

וזהו הענין אשר מזונותינו באה לו בעונותינו הרבים ביגיעה רבה, פי שולח לנו המזונות לוטה ומכסה בכסות המלאכה למען לא יהיה נפר לעין כל פי הבורא זן ומפרנס כל חי, אבל באמת היגיעה והמלאכה הוא רק כסות עינים לבל יראו גאות ה', וכאמרם הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, אבל באמת אין המלאכה מועילה כלום*, וכאמרם ז"ל (משנה קידושין ד, יד) לא עניות מן האמנות ולא עשירות מן האמנות, ורק ברפת ה' היא תעשיר.

* אל יחשב הקורא פי אין צריכים למלאכה רק אדרבה

השתדלות שאינו על פי תורה

ומזה יובן טעות האנשים העוסקים בהשתדלות שאינו הולך על דרך התורה בנדנד גזל ואונאה ושאר דברים האסורים, אשר על זה אמר הכתוב (ישעיה נט, ה) בייצי צפצפוני בקעו, ואם תשאַל לו על מה עושה ככה גם הוא יודה אשר לא טוב עושה, רק תשובתו כי הוא מכרח במעשיו אשר הוא מכרח לזה מחמת הסרון וכבד הפרנסה, ובאמת תשובה

רצון התורה הקדושה אשר כל אדם יהיה נהנה מיגיע פפיו, פאמרם בברכות (ח.) גדול הנהנה מיגיע פפיו יותר מירא שמים, וכן מצינו במדרש (בראשית רבה פרשה לט) קשבא אברהם לארץ ישראל ומצא אותם חורשים כו', אמר הלואי יהיה חלקי בארץ הזאת, וביצחק קתיב (בראשית כו, יב) ויזרע יצחק גו', רק הפונה כי בין האדם אשר המלאכה בעצמה אינו מועיל רק על ידי ברפת ה'.

בית הלוי

גְּנוּבָה הִיא, כִּי רַק מִחֲמַת שְׁעוֹסֵק בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ
בְּגִלְל כֵּן אֵין לוֹ פְּרִנְסָה אַחֲרֵת, וְאִם לֹא הָיָה עוֹסֵק
בְּזֶה הָיָה מְזַמֵּין לוֹ פְּרִנְסָה כְּשֶׁרָה, וְזֶהוּ פְּנֹת
הַכָּתוּב (ירמיה ב, יג-יז) כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עָשָׂה עִמִּי
אֲתִי עֲזָבוּ מִקּוֹר מַיִם חַיִּים לְחַצְב לָהֶם בְּאֲרוֹת
בְּאֲרֹת נִשְׁבְּרִים אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמַּיִם וְגו' הַלּוֹא
זֹאת תַּעֲשֶׂה לָךְ עֲזָבָךְ אֵת ה' וְגו' וְעַתָּה מַה לָּךְ
לְדַרְךְ מִצָּרִים לְשִׁתּוֹת מִי שַׁחֲזוֹר וְגו', מְלִיצַת
הַפְּסוֹק מַה לָּךְ לִילֶךְ לְמִצָּרִים כִּי הִהוּלָךְ שָׁמָּה
מִכָּרַח לְשִׁתּוֹת מִי שַׁחֲזוֹר, לֹא תִלְךְ וְלֹא תִשְׁתַּתֵּה,
תִּיֶסְרֶךְ רְעַתְךָ (שם פסוק יט) בָּא לְשַׁלֵּל שֶׁלֹּא
תֵּאמַר כִּי הִיֶּסְוִרִים גּוֹרְמִים רְעַתְךָ, רַק רְעַתְךָ
גּוֹרְמִים הִיֶּסְוִרִים, וְכִמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר כִּי לֹא מְנִיעַת
הַפְּרִנְסָה גּוֹרֵם הַפְּסָלְנוֹת (גּוֹל וְאוֹנָאָה וּשְׂאָרֵי
דְּבָרִים הָאֲסוּרִים) רַק הַפְּסָלְנוֹת גּוֹרְמִים שֶׁלֹּא
יִשְׁיִגוּ פְּרִנְסָתָם רַק בְּאִפֵּן מְאֹס כְּזֶה, וְכֵל מַה
שִׁזְסִיף לְטַהֵר מֵעֲשָׂיו וְיִזְסִיף בְּבִטְחוֹנוֹ כֵּן

מצות הבטחון

תִּמְעַט מִמּוֹנוּ הַיְגִיעָה בְּהַשְׁגַּת צְרָכָיו בְּאִפְנוֹ כֶּשֶׁר וַיֵּשֶׁר.

וְזֶהוּ בְּאוֹר הַמְדַרְשׁ רַבָּה (ב"ר פרשה פ"ט) אֲשֶׁרֵי הַגָּבֵר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ, זֶה יוֹסֵף, וְלֹא פָנָה אֶל רֵהֱבִים דְּבִשְׁבִיל שְׂאֵמֹר לְשֵׁר הַמְשָׁקִים כִּי אִם זָכַרְתָּנִי, נִתּוֹסֵף לוֹ ב' שָׁנִים, דְּלִגְדֹל בְּטָחוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף הָיָה לוֹ לְהִבִּין שִׁישׁוּעָתוֹ לֹא תִהְיֶה עַל יְדֵי הַבְּטָחַת אִישׁ הַכֶּזֶב וְהַרְהֵב.

דְּרֹךְ הַיֵּשֶׁר בְּעֵת צָעַר

וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם הַיֵּשֶׁר כְּשִׁמְגִיעַ לוֹ אֵיזָה צָעַר חֲלִילָה אִו חֶסְרוֹן מְזוֹנוֹת. (א) לֹא יִרְבֶּה בְּהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ. (ב) רַק יִפְשֵׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו אֲשֶׁר לֹא טוֹבִים שֶׁסָּבְבוּ לוֹ כָּל זֶה. וּכְאֲמָרָם (ברכות ה.) אִם רֹאֵה אָדָם שִׁיסוּרִים בָּאִים עָלָיו יִפְשֵׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וַיָּשׁוּב מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. (ג) וַיִּשְׁפֹּד שִׁיחוֹ לִפְנֵי הַקָּב"ה שִׁיחֲלָצוּ לְמִרְחָב, כְּמֵאֲמֹר

בית הלוי

הַפְּתוּב (תהלים קב, א) תִּפְלֶה לְעֵנִי כִּי יַעֲטֶף וְלִפְנֵי
ה' יִשְׁפֹּךְ שִׁיחוֹ, וּכְמֵאֲמֹרִם בְּמִסְכַּת נְדָה (ע:): מֶה
יַעֲשֶׂה אָדָם וַיִּתְעַשֶּׂר, יִתְפַּלֵּל לְמִי שֶׁהֶעֱשָׂר
וְהִנְכָּסִים שָׁלוּ. (ד) וַיִּחַזַּק לְבוֹ בְּבִטְחוֹנוֹ וּבִתְקוּנָתוֹ
בוֹ יִתְפַּרֵּךְ. (ה) וַיִּקְבַּע בְּלִבּוֹ אֲשֶׁר בִּלְעָדוֹ יִתְפַּרֵּךְ
אִין לוֹ מִמִּי לְבַקֵּשׁ עֲזָרָה. (ו) וּכְבֹר מְבֹאֵר בְּסִפּוֹ
נִפְשׁ הַחַיִּים אֲשֶׁר אִם רוֹאֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ
בְּצַעַר חֲלִילָה יִתְבּוֹנֵן בְּאַחַדוֹת הַבוֹרָא אֲשֶׁר אִין
עוֹד מְלַבְּדוֹ וְאֵז מְמִילָא יִסְתַּלְקוּ מִמּוֹנוֹ כֹּל
הַדֵּינָיִם וְהַקְטָרוּגִים, וּכְמֵאֲמֹר הַפְּתוּב (ישעיה
מו, ד) אֲנִי עָשִׂיתִי וְאֲנִי אִשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֶמְלֹט.

גִּדְר הַבְּטָחוֹן

וּמִגִּדְר הַבוֹטֵחַ הַמְעֻלָּה (א) שִׁיחֶיהָ לוֹ
הַבְּטָחוֹן לֹא רַק בְּיָדַיִם בְּמַעוֹט הַמְּלָאכָה וְלִבּוֹ
מְלֵא רְצוֹנוֹת, דְּזֶה אֵינוֹ בוֹטֵחַ בְּלֵב. וְעַקְר
הַבְּטָחוֹן תְּלוּי בְּלֵב, כְּמֵאֲמֹר הַפְּתוּב (תהלים

מצות הבטחון

כה, ז) בו בטח לבי, ועל כן צריך שגם לבו ורצונו יהיו שקטים ושלמים ולא יהיה לו שום רצון בלבבו.

ב) וכל כך יתחזק בבטחוננו, שבודאי יעשה לו כל מה שנצטרך למזכרתו, עד שיבטל האדם רצון עצמו ולא יהיה לו שום רצון רק אשר יעשה ה', וכמאמר הפתוב (תהלים קלא, ב) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו, ונפשי בלשון הפסוק הוא רצון, ואמר שהדמים והשתיק כל רצונותיו כגמול הזה הסמוך על אמו, ודרך הגמול בעת הגמלו משדי אמו אין לו רצון גם לאכילה יען לא הרגל בו עד פה, רק אמו נותנת לו המאכל לתוך פיו, וכן התנהג דוד המלך עליו השלום שבטל מעצמו כל רצון רק אשר יעשה ה' הוא רצונו, כי אין מי שיודע מהו הטוב לפני האדם כהבורא יתברך.

וגם אין יכלת בשום בריה להיטיב לו רק

בית הלוי

הבורא, ועל כן ראוי להאדם השלם שימסור
רצונו ביד הידע והיכול, וכל מה שיעשה יקבל
האדם בשמחה ויבטח כי בודאי עשה הכל
לטובתו.

וזה היה מדרגת התנאים שיהיו אזמרים כל
מה דעביד רחמנא לטב עביד, וזהו פונת
הפסוק (תהלים קיט, לט) העבר חרפתי אשר
יגרתני כי משפטיך טובים, בקש שימחל לו
החרפה מה שנתירא, כי הכל לטובה ולא היה
לו לירא כלל, וכמאמר הכתוב (משלי כט, כה)
ובוטח בה' ישגב.

לבד ממצות הבטחון ינצל הבוטח מכמה עברות

והנה ממדת הבטחון, לבד מצוה זו עצמה,
עוד יוצא לו תועלת, כי הבוטח השלם ינצל
מכמה גופי עברות, ינצל מחנפה שאמרו עליו

מצות הבטחון

בסוטה (מב.) כי הוא מארבעה פתות שאין מקבלין פני השכינה, עוד איתא שם כל אדם שיש בו חנפה מביא אף לעולם, שנאמר (איוב לו, יג) וְחַנְפֵי לֵב יְשִׁימוּ אֹף, ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר (שם) לֹא יִשְׁעוּ כִּי אֶסְרָם, וְהֶעֱנָן דְּכִיּוֹן דְּחָטָא בְּדַבּוּר פֶּה אֵינוּ בְּדִין שִׁיקְבַּל תְּפִלָּתוֹ דְּאִין קַטְגוֹר נַעֲשֶׂה סְנַגוֹר, דְּמַטְעִים זֶה שׁוֹפֵר שֶׁל פָּרָה פָּסוּל בְּמַסְכַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו.) וְאִף עַל גַּב דְּאֲמַרִּין שֶׁם דְּדוֹקָא לְפָנֵי וְלַפָּנִים הוּא דְּאֲמַרִּין כּוֹ, וְשׁוֹפֵר כִּיּוֹן דְּלְזַכְרוֹן קִאֲתִי כְּלַפָּנִים דְּמִי, מְכַל מְקוֹם גַּם בְּמַתְפַּלֵּל שִׁיךְ זֶה, וּכְאֲמַרֶם בְּבִרְכוֹת (ל.) דְּצַרִּיךְ לְכוּן לְבוֹ כְּנֶגֶד בֵּית קִדְשֵׁי הַקִּדְשִׁים, וּמִשׁוּם הַכִּי אִין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת.

עוד איתא שם כל אדם שיש בו חנפה אפלו עברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר (משלי כד, כד) אִמֹר לְרָשָׁע צְדִיק אַתָּה יִקְבְּהוּ

בית הלוי

עמים יזעמוהו לאמים, ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנפה נופל בגיהנם שנאמר (ישעיה ה כ-ד) הוי האמרים לרע טוב וכו' לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם פאבק יעלה, ואמר רבי אלעזר כל המחניף לרשע לסוף נופל בידו וכו', ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנפה מאוסה פנדה (איוב טו, לד) פי עדת חניף גלמוד וגו' ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנפה לסוף גולה.

גם במסכת שבת (לג.) איתא כל המנבל פיו מעמיקין לו גיהנם, רב נחמן בר יצחק אמר אפלו שומע ושותק שנאמר (משלי כב, יד) זעום ה' יפל שם, אבל הבוטח באמת ינצל מפל זה אחרי שאין עליו מורא של בשר ודם, וכמאמר הכתוב (ישעיה נ-ו, ז) גוי נתתי למכים ולחיי למרטים כו' יעזר לי כו' שמתי פני פחלמיש

מצות הבטחון

וַאֲדַע כִּי לֹא אֲבוֹשׁ, אִם לֹא הִיכָא דְבָרֵי הַיִּזְיקָא
דְּאִין לֹא לְהוֹכִיחַ פְּדֵאִיתָא בְּנִדְרִים (כב.) נִפְשָׁךְ
הַצְּלֵתָ, וְהַטַּעַם כְּמוֹ שְׁנִתְבְּאָר לְעִיל דְּהִיכָא דְבָרֵי
הַיִּזְיקָא יוֹכֵל לְהִיּוֹת שְׂלֵא יִנְצֵל, מִשּׁוּם הַבְּחִירָה.

גַּם יִנְצֵל הַבּוֹטֵחַ מִהַקְּנָאָה אֲשֶׁר פָּתוּב עָלֶיהָ
(משלי יד, ל) וְרָקֵב עֲצָמוֹת קִנְיָאָה, כִּי אַחֲרֵי
שְׁנִתְאַמְּתָ בְּלִבּוֹ כִּי כָּל מָה דְּעֵבִיד רַחֲמָנָא הַפֵּל
לְטוֹבָתוֹ שׁוּב אִין מְקוּם לְקִנְיָאָה, וְכְמוֹ שְׂלֵא
יִתְרַעַם הַחוֹלָה עַל הָרוּפָא אֲשֶׁר לֹא נוֹתֵן סָם זֶה
וְלַחֲבֵרוֹ סָם אַחֵר, יַעַן כִּי הָרוּפָא מְפִיר טְבַע כָּל
אַחַד וְחָלְיוֹ, וְנוֹתֵן לְכָל אַחַד סָם הַצָּרִיף לֹא
לְרַפּוּאָתוֹ.

גַּם יִנְצֵל מִכָּל הָעֵבְרוֹת שְׂבִין אָדָם לַחֲבֵרוֹ
בְּעֵנְיֵי מִמּוֹן כְּמוֹ גָּזֵל וְאוֹנְיָאָה וְעִנְשֵׁן שֶׁל מִדּוֹת
וְרַבִּית. גַּם מִרְחִיקוֹ מִן מִדַּת הַפִּילוֹת הַמְּגֻנָּה,
וּמִבִּיאָתוֹ לְיַדֵּי גְדִיבוֹת וְאַהֲבַת ה' וְדִבְקוֹת בּוֹ, כִּי
הַבּוֹטֵחַ לֹא יִסּוֹר מִחֲשֻׁבָּתוֹ מִמִּי שְׁבוֹטֵחַ עָלָיו.

זָכָה – עוֹמֵל בַּתּוֹרָה, לֹא זָכָה – לְעֹמֵל
יּוֹלֵד, וְהַבְּחִירָה תִּלְוִי בְיַד כָּל אֶחָד!

וְהִנֵּה כָּלֵל גָּדוֹל אָמַר הַפְּתוּב (איוב ה, ז) אָדָם
לְעֹמֵל יּוֹלֵד, וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר פרשה י"ג) זָכָה
– לְעֹמֵל תּוֹרָה, לֹא זָכָה – לְעֹמֵל דֶּרֶךְ אֶרֶץ,
דִּהְיֶה יִצְרָתוֹ שֶׁל הָאָדָם עָקְרוּ הוּא רַק לִיגִיעָה
וְעֹמֵל, רַק הַבְּחִירָה תִּלְוִי בּוֹ בְּאִיזָה עֹמֵל יִבְחַר
דָּאָם יִהְיֶה עֹמֵלוֹ בַּתּוֹרָה לֹא יִצְטָרֵךְ לְעֹמְלוֹ שֶׁל
עוֹלָם הַזֶּה, וּכְאֹמְרָם בַּמִּסְכָּת אֲבוֹת (פ"ג מ"ו) כָּל
הַמְּקַבֵּל עָלָיו עַל תּוֹרָה, מֵעַבְרִין מְמוֹנָו עַל
מַלְכוּת וְעַל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכֹל הַפּוֹרֵק מְמוֹנָו עַל
תּוֹרָה, הוּא רַק מַחְלִיף עֹמֵל תּוֹרָה בְּעֹמְלוֹ שֶׁל
דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וּכְאֹמְרָם (ברכות כח:) אֲנִי עֹמֵל וּמְקַבֵּל
שָׂכָר וְהֵם עֹמְלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר.

הוספות מספר בית הלוי בעניין מצות הבטחון

מצות הבטחון להשליך על ה' יהבו
ולהאמין שישועתו תבא בבחינת יש מאין

במדרש רבה (ב"ר סח ב) אשא עיני אל
ההרים מאין יבא עזרי (תהלים קכא) אמר,
אליעזר כשהלך ליקח לרבקה מה כתיב ביה
ויקח העבד עשרה גמלים כו' ואני לא נזם אחד
ולא צמיד אחד. ואמר מה אנא מוביד סברי
מבריי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. דרש
המדרש לתיבת עזרי לענין אשה כמו אעשה
לו עזר כנגדו. וביאור דברי המדרש דמלמדנו
גודל הבטחון של יעקב, דהנה זה בטבע האדם
גם אם יהיה בוטח שיחקור בשכלו באיזו אופן
ישיג הדבר הנצרך לו, וכיון שנצרך לאיזו דבר
ואין בידו מעות הגם כי לבו חזק בבטחון

בית הלוי

שבודאי יעזור לו ה' עכ"ז לבו חושב באיזו אופן ישיג הדבר אם הקדוש ברוך הוא יזמין לו ריוח או ימצא מציאה וכדומה לזה. ולכאורה אין בזה חסרון בטחון אחר שגם להסיבה אין לו שום דרך ומבוא שתהיה רק ה' יזמין לו. ורק דאח"כ חזר בו וחשב גם זאת לחסרון דלמה לי לבטוח שיזמין הסיבה שבזה אשיג העזר, ואמר עזרי מעם ה' וגם בלא שום סיבה אשיג העזר:

בית הלוי פרשת ויצא.

שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שוה
לכל נפש רק כל אדם לפי ערכו, מי
שיכול לבטוח עם מעט מלאכה אזי כל
מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך
לזה השיעור יחשב לחטא נגד מצות
הבטחון.

במדרש רבה פרשת מקץ אשרי הגבר אשר
שם ה' מבטחו זה יוסף. ולא פנה אל רהבים,

מצות הבטחון

שעל ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים. ורבים חקרו על המדרש מה שאמר בתחילה זה יוסף, וביאורו הפשוט, דהנה באמת התורה התירה לאדם ההשתדלות בצרכי גופו וכמשה"כ (דברים טו) וברוך בכל אשר תעשה, וכן כתיב (שם יא) ואספת דגנך ותירושך ואמר ר' ישמעאל במסכת ברכות (דף ל"ה) הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ועיקר הענין יש לומר דזהו כלל לאיש הישראלי שיהיה לבו שוקט ובוטח בה' והא דהתירה התורה להשתדלות הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור וע"כ הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבוטח וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה'. וכמו דמצינו בכל התורה שהתירה לפעמים כדי שיהיה לו סיוע לבא להמדרגה המבוקשת, וכמו שאמרו (נזיר כג) לעולם יעסוק

בית הלוי

אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך
שלא לשמה בא לשמה, הותרה שלא לשמה
כדי שיהיה סיוע לבא לבחי' לשמה. וא"כ
שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שווה בכל אדם
רק כל אחד לפי ערכו, דמי שיכול להגיע
לבטוח במעט מלאכה אזי מה שירבה
להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור
כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון כי
הרבה להלוך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי
שבטחונו עדיין קטן משל חבירו יוכל לעסוק
במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול
להשקיט רוחו ולבו לבטוח בה' דעיקר בחינת
בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה'
יהבו. ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי
הנצרך עונשו שמן השמים יוסיפו על
הצטרכותו להשתדלות ולא יזמן לו פרנסתו
רק ע"י יגיעת בשר הדרך שבחר לו. והנה
השתדלותו של יוסף שאמר לשר המשקים כי

מצות הבטחון

אם זכרתני אל פרעה הוא השתדלות קטנה ופחותה שנוכל לשער דהרי אין בו רק דיבור אחד ובפרט כי ראה יוסף כי מן השמים הוא בא, דהרי יוסף הבין דכל מה שהובא השר המשקים לבית הסוהר וכן כל חלומו הוא רק כדי שמזה תצמח גאולה ליוסף. [ובאמת דזה לשון הפסוק שאמר לו יוסף בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך גו' כי אם זכרתני אתך וגו' ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה. ולכאורה בפסוק זה הוא כפל ענין ואריכת דברים ללא צורך, וי"ל דלא אמרו יוסף בלשון בקשה רק אמר לו בגדר מגיד עתידות שאמר לו מה שיהיה לעתיד והשיבך על כנך והיית במדרגה גדולה כמקדם אשר רק כי אם זכרתני אל פרעה יפעלו דברייך אצלו ועשית נא עמדי חסד, ושוב אמר לו והזכרתני אל פרעה שכן יהיה לעתיד שאתה תזכירני לפרעה והוצאתני

בית הלוי

מן הבית], וכיון שרואין אנחנו שיוסף נענש גם על זה הא מוכח מזה דכל כך היה בטחונו גדול עד כי גם זה המועט למותר נחשבה לו ומזה העונש ניכר גודל בטחונו מה שאין לשער ממש. וזהו שאמרו אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים דלפי גודל בטחונו לא היה לו לפנות כלל אל רהבים ואפילו בדיבור קל:

**לא הסיבה גורמת הרווח אלא גזירת ה' שירויה
סובבה אליו את הדרך שבה ירויה**

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. אמר במדרש (ב"ר פט א) הה"ד (איוב כח) קץ שם לחושך, קץ שם ליוסף כמה יהיה בבית האסורים כיון שהגיע הקץ ופרעה חולם. ביאור דברי המדרש דבכל דבר שבעולם יש סיבה ומסובב וכמו אחד קנה סחורה אחת והרויח סך גדול בזה ולפי שכל האנושי קניית הסחורה

מצות הבטחון

היה הסיבה שנסתבב מזה שהרויח סך ממון, אבל באמת הוא טעות דלא הסיבה גרמה לו הרויח רק מן השמים נגזר עליו שירויח וע"כ נסתבב שיקנה סחורה זו, ונמצא הרויח הוא הסיבה וקניית הסחורה הוא המסובב כדי שעל ידה יהיה התכלית הנרצה. וכן כאן אשר לפי השכל היה דהחלום של פרעה הוא הסיבה שיצאה ממנו זה המסובב שיצא יוסף מתפיסה, ובאמת אינו כן והדבר הוא להיפוך דעיקר הדבר היה שהגיע הזמן ליוסף שיצא מבית האסורים ומזה נסתבב שחלם פרעה חלום, דיציאתו של יוסף הוא הסיבה וחלום פרעה היה המסובב, וזהו שאמר ויהי מקץ שנתים ימים [שנשלם זמן של יוסף] ופרעה חולם, דזה סיבבה שחלם פרעה. וזהו שמביא המדרש הפסוק קץ שם לחושך וכיון שהגיע הקץ מיד ופרעה חולם:

בית הלוי

כל מה דעביד רחמנא לטב עביד,
ואפילו שרואה שחבירו עושה לו רעה
יבין שיזאת מאת ה' והוא רק לטובתו

והנה שבע פרות אחרות עולות אחריהם
דלות ורעות תואר מאד ורקות בשר. הנה
תואר דלות לא נזכר בחלום כלל ורק פרעה
הוסיף כן מדעתו לבחון את יוסף אם יודע הוא
או לא וע"כ כשהחזיר יוסף לפרעה ואמר לו
שבע פרות הרקות והרעות לא הזכיר לו דלות
יען כי לא ראה זאת בחלום ומזה הבין פרעה
כי רוח אלהים דובר ביוסף. אמנם יוסף ידע כי
גם זה שרצה פרעה להטעותו הוא גם כן מן
השמים כדי שמזה יבין הפתרון. דכל
החרטומים פתרו אותו על שבע מדינות כי כן
דרך החלום שלא יהיה מפורש רק יבא בדרך
חידה ומשל וע"כ פתרו לו על שבע מדינות.
ויוסף פתר לו דהחלום מראה על ענייני
תבואה, והבין זה מדאמר לו דלות ולשון דל

מצות הבטחון

בלה"ק הוא על ענייני תבואה, וכמ"ש במס' ב"מ (נ"ט) לא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנאמר (שפטים ו) וידל ישראל מאד. והגם כי דבר בלשון מצרי מ"מ בודאי אמר בלשון התורה בלשון כהוראת דל בלה"ק. ומזה יבין כל אדם כמה צריך לשום בטחונו בה' עד כי גם אם יראה שחבירו רוצה לעשות לו רעה יבין כי גם זאת מה' הוא והוא רק לטובתו: בית הלוי פרשת מקץ.

**כשרואה אדם שפרנסתו נתמעט לא
יתלה שהוא מפני שממעט בהשתדלות
אלא ימשמש ויפשפש במעשיו ויחזור
בתשובה שלימה**

קהלת פרק י', י'. אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה: להבין מליצת הפסוק וההמשך אמר דהחוטב עצים דלפעמים יעשה הברזל קהה יאבד

בית הלוי

חידודו הגם שלא נפגם עדיין עכ"ז אינו יכול לחטוב בו והכסיל אשר למראה עיניו ישפוט אינו מבין הסיבה וסובר דהחסרון הוא מה שאינו חוטב בכוח ומוסיף כוח לחטוב יותר בכוח ומאבד גם כוחו לריק ללא תועלת אחרי שאין לו ברזל והחכם מבין שאין הסיבה מהחטיבה רק במה שאין לו ברזל ורואה לתקן הברזל, וזהו שאמר הכתוב אם כהה הברזל והוא לא פנים קלקל דלמראה עיניים לא נתקלקל וחילים יגבר מוסיף להגביר כח לחטוב בכח יותר. ויתרון הכשר חכמה יש יתרון להכשיר ולתקן הברזל והוא כמו שהיה כתוב ויתרון חכמה הכשר שהוא לתקן הברזל, כן הוא בכל דבר שבעולם אם רואה אדם שפרנסתו נתמעט תולה הסיבה שממעט השתדלות ומוסיף בהשתדלות יותר ואינו מבין דהחסרון הוא במה שאין לו ברזל (דרך משל) כלל.

בית הלוי על קהלת, הוספות מכ"ק.